

MATERIALIA

NEZNÁMÝ RUKOPISNÝ KANCIONÁL Z POLIČKY

Kateřina Smyčková (Brno)

An Unknown Manuscript Hymnbook from Polička

Abstract: This article examines a little-known manuscript held in the collections of the Museum in Polička, probably dating from the 1660s. The volume contains a mixture of repertoire: some songs are known from printed hymnals, while others appear to be previously undocumented. Annotations by later users reveal an unexpected openness to non-Catholic material, thus offering a glimpse into the unofficial and lesser-known aspects of the Recatholicisation process.

Keywords: hymnbook – manuscript – Recatholicisation – religious tolerance – seventeenth century – Polička

Když se řekne *Poličský kancionál*, vybaví se mnohým odborníkům nádherně iluminovaný rukopis z poloviny 16. století. Není to ale zřejmě jediný zpěvník spojený s literátským kúrem v Poličce. V tamějším muzeu se dochoval ještě jeden rukopis, sice o sto let mladší a výtvarným zpracováním málo pozoruhodný, při bližším zkoumání ale nadmíru zajímavý jakožto svědek neortodoxní hudební praxe 17. a 18. století.¹

Tento rukopisný kancionál můžeme nazývat „Poličským“ pouze hypoteticky; nemá totiž titulní list ani původní desky knižní vazby (listy jsou vevázány do desek, které dříve tvořily knižní vazbu knihy svatebních smluv) a neobsahuje ani žádné údaje o písáři, místě a datu vzniku. Jediným provenienčním údajem je pozdní přípisek o darování knihy muzeu Františkem Votavou z Korouhve na konci 19. století; Korouhev je malá obec vzdálená cca 7 km od Poličky. Rozsáhlý, a tudíž jistě ne levný rukopis si ovšem mohli dovolit zpěváci pouze ve velkých farnostech, ať už to byli školní žáci, nebo literátská bratrstva. V úvahu tak připadá spíše některé z větších měst v okolí Korouhve, nejpravděpodobněji Polička nebo Bystré u Poličky. V obou obcích působila literátská bratrstva; o bysterském se však dochovala pouze informace o jeho zrušení (1783). Poličský literátský kúr byl obnoven roku 1653² a je možné, že tento rukopisný kancionál byl sepsán právě při této příležitosti, aby nahradil zmíněný

starší rukopis s již nevyhovujícím repertoárem. S ohledem na repertoár nelze kancionál jednoznačně přiřadit k žádnému kúru, ani písně ke svatým totiž nevykazují žádnou preferenci ovlivněnou patrociniem kostela. Filiální kostel v Korouhvi sice patřil pod Bystré, ale do soukromých rukou se zpěvník mohl dostat nejspíše při rušení literátských bratrstev a dražbě jejich majetku z nařízení Josefa II. (1783), jeho nový vlastník tedy mohl pocházet z jakékoli blízké obce, nikoli pouze administrativně přiřazené. Pro Poličku naopak svědčí několik kvitancí vložených do rukopisu, které zmiňují obce spadající pod Poličku. Označení „Poličský“ používám tudíž pouze pracovní, na základě současného místa uložení.

Kostelní zpěv byl v raném novověku zajišťován nejčastěji školními žáky nebo literátskými bratrstvy. Na základě poznámek „tako cantor incipit“, „cantor až do půl žalmu“, „chorus“³ atp. usuzuji, že byl kancionál určen literátům; mj. se zde objevuje i běžná praxe, kdy kantor začínal zpívat a zbylí kúroví zpěváci (chorus) se posléze připojili. Rozporně ovšem působí vánoční píseň *Dostali jsme dnes novinu* (mimochodem doložená pouze v tomto kancionálu), v níž se zpívá: „Litujme, děti, děťátka, spanilého pacholátka, žádejmež našich máti, ať mu dají papati. Papej s námi, Me-siáši, v mléku uvařenou kaši. [...] Papej, přinesem' bumbati, co máme, to' chceme dáti, plenky' hned přineseme, s Marii obvineme. Všickni tě kolibat chceme, spívat pobožně

¹ V tomto textu nadále používám označení „Poličský kancionál“ pro tento mladší zpěvník, není-li výslovně uvedeno jinak. Jedná se o rukopis kvartového formátu (313 × 215 mm) čítající 192 papírových listů. Tři z nich obsahují filigrány, které se mi ale dosud nepodařilo identifikovat. Text i noty jsou psány tmavě hnědým inkoustem, v části textu je k rubrikaci použita červená barva.

² JUNEK – KONEČNÝ 2015, s. 141.

³ *Poličský kancionál*, ff. 159r–161r.

budeme. [...] Za naše malé spívání dej s rodiči našimi nebeské obývání.“⁴ Také připojená notace byla určena spíše pro vyšší zpěvní hlasy, tj. pro hlasy dětské, podobně jako u několika jiných písní. Možná tedy tento rukopis sloužil jak dospělým, tak i dětským zpěvákům; v dobové praxi máme totiž doloženy i případy, kdy literáti zajišťovali zpěv při jiných příležitostech než školní žáci.⁵

Kancionál byl zjevně hodně užíván, soudě podle míry jeho poškození. Listy uvolněné z poškozené (navíc až druhotné) vazby byly mnohde vřazeny na libovolná místa, a tak je původní uspořádání listů značně porušeno – zřetelně je to vidět např. v oddílu vánočních písní. Přesto lze poznat, že obsahem ani svým uspořádáním se tento rukopis neliší od většiny dobových katolických kancionálů: nalezneme zde písně řazené podle běhu liturgického roku od adventu do Velikonoc, žalmové parafráze, písně o svatých i k různým příležitostem, např. při nebezpečí moru nebo války s Turky. Právě tato poslední skupinka písní umožňuje asi nejpresnější dataci kancionálu. Pominu-li přípisky z první poloviny 18. století a několik listů ze starého graduálu (16. století),⁶ odpovídá typ písma druhé polovině 17. století. Termínem *post quem* je bezpochyby rok 1647, v němž vyšla *Česká mariánská muzika* Adama Michny; písař *Poličského kancionálu* z ní převzal několik písní. Na možnost klást vznik rukopisu do doby probíhajících válek s Turky ukazuje jednak neobvyklá četnost protitureckých písní, jednak i nadpis jedné z nich: „*V rozmáhání nepřítelů zlého, těchto časů zvláště Turka nepřítel.*“ V úvahu přichází obléhání Vídně Turky roku 1683 a léta následující, pravděpodobnější je však již konflikt v letech 1663–1664, kdy Turci vpadli na Moravu. Nasvědčuje tomu i fakt, že rukopis nereflktuje mladší repertoár, např. další Michnův zpěvník (*Svatočasná muzika*, 1661). Předpokládáné době vzniku odpovídá i notace, obvykle jednohlasá (výjimečně čtyřhlasá), bílá mensurální nebo rhombická. Většina písní však není notována, pouze opatřena nápěvovými odkazy. Ty jsou mj. dokladem nadprůměrné znalosti církevní hudby – některé odkazují k známým českým písním, velká část z nich ale referuje k latinským písním a hymnům, a to i méně známým. Pozdější generace uživatelů občas připojily vlastní nápěvové odkazy, ovšem již české – můžeme zde v čase pozorovat proměnu oblíbenosti i znalosti jednotlivých nápěvů.

Zmíněný *Poličský kancionál* není zdaleka jediným rukopisným zpěvníkem z druhé poloviny 17. století, můžeme zde jmenovat řadu obdobných děl: např. kancionál z České Třebové (1667) nebo z Lochenic (1697) či četná díla želechovického rektora Klabíka (60.–70. léta 17. století). I přestože jsou rukopisné fondy mnoha institucí doposud

málo známé, víme, že z tohoto období se dochovalo přinejmenším k třem desítkám rukopisných kancionálů, a snad ještě více ze století následujícího. O důvodech jejich vzniku se můžeme jen dohadovat; svou roli zřejmě sehrála finanční otázka, nedostatek vhodných tištěných kancionálů, snaha zaznamenat nový nebo lokálně oblíbený repertoár či přizpůsobit hudební záznam písní technickým schopnostem místních zpěváků. Třebaže je těchto pramenů mnoho, každý z nich je specifický a mnohé mohou výrazně obohatit dnešní poznání dobové hymnografie.

Nejinak je tomu s *poličským* rukopisem, ačkoli na první pohled nevyniká ani z hlediska hudebního, ani grafickým zpracováním. Nalezneme v něm řadu textů, které zatím nebyly zjištěny v jiných pramenech. Jsou to především některé adventní a vánoční písně: např. adventní *Pane, tvé rozloučení*, obratně rozvíjející text známého introitu *Rorate coeli*;⁷ vánoční *Ted' máme přítele*, postavená na působivých kontrastech;⁸ či zmiňovaná *Dostali jsme dnes novinu* a další. Škálou motivů, jazykových a básnických prostředků se nevymykají průměru barokní hymnografické produkce. Nedostihují sice originality Michnovy či Bridelovy tvorby, jejich texty ale nejsou banální a prozrazují vytříbený básnický vkus. Podloženy jsou jednoduchými nápěvy bez výraznějších uměleckých ambicí. Protože jejich tvůrci zůstávají skryti v anonymitě, můžeme se pouze dohadovat, že přinejmenším některé písně mohly vzniknout přímo pro (poličský?) kostelní kůr, mohly být dílem místních obyvatel, součástí specifického lokálního repertoáru.

Mnohem zajímavější je ovšem *Poličský kancionál* jakožto svědek neortodoxního hudebního provozu v raném novověku. Přijmeme-li jako pravděpodobné jeho spojení s *poličským* kůrem, můžeme toto zkoumání obohatit o další hudební prameny *poličské* provenience, jež poměrně přesvědčivě dokreslují problematické aspekty s rukopisem spojené.⁹ Při porovnání repertoáru zkoumaného rukopisného kancionálu ze 17. století a staršího *poličského* rukopisu z poloviny 16. století jsem nezjistila žádné významnější shody; předpokládám ale, že novější zpěvník mohl být vytvořen jako doplněk starého, zapisování totožných písní by tudíž bylo bezúčelné. Pokud oba kancionály patřily *poličskému* kůru, byly pravděpodobně užívány paralelně – starší rukopis sloužil zajištění hudebního provozu ještě v polovině 18. století, kdy byl opatřen novou vazbou s nápisem „*Kůru literáckého A. D. 1744*“.

Používání starých rukopisných nekatolických zpěvníků při katolických obřadech v pobělohorských Čechách nebylo nic neobvyklého. Třebaže byly pobělohorské literátské kůry katolické, a zpěv nekatolických písní byl dokonce

⁴ *Poličský kancionál*, fol. 170v. Tématem kolébání a uspávání Ježíška tato píseň připomíná podobné texty, které byly zpívány při tzv. pobožnosti vánoční kolébky. Ve středoevropských katolických kostelech 17. století byla o Vánocích postavena kolébka se soškou Ježíška a do jeho kolébání, do zpívání a tance byly zapojovány právě děti, viz KOSEK – SLAVICKÝ – ŠKARPOVÁ 2012, s. 179–180.

⁵ HORYNA 2011, s. 8; KONRÁD 1893, s. 399–400.

⁶ *Poličský kancionál*, ff. 149r–156v.

⁷ *Poličský kancionál*, fol. 27r.

⁸ *Poličský kancionál*, fol. 171r.

⁹ Jsem si vědoma toho, že i když se zmiňované zpěvníky nacházejí dnes společně ve sbírkách *poličského* muzea, mohly se do nich dostat z různých míst a nemusely být používány ani v *Poličce*, ba ani v jejím okolí. Následující úvahy tak zůstávají stále v oblasti hypotéz.

legislativně zapovězen,¹⁰ třebaže se dochovaly doklady o ukrývání starých protestantských kancionálů, jejich zabavování i následných trestech, ukazují mnohé prameny, že tato praxe nejen nebyla vždy důsledná, ale mnohdy byla až neuvěřitelně benevolentní. Z mnoha utrakvistických i luteránských zpěvníků se nadále zpívalo při katolických bohoslužbách, nejnápadnější věroučné odchylky v nich byly většinou opraveny, ale někdy zde také protikatolické výroky zůstaly a zdá se, že to nebylo na překážku jejich užívání.¹¹

Nad striktně konfesijním přístupem zřejmě vítězily aspekty ekonomické i technicky praktické (pořízení nového rukopisu nebyla snadná věc) a snad i úcta k reprezentativnímu dědictví po předcích. Zvláště pokud se jednalo o umírněně utrakvistický repertoár, jenž měl mnoho styčných bodů s katolickým a nevyžadoval téměř žádné cenzurní zásahy.¹² Ostatně nadkonfesijní sdílení repertoáru se týkalo i tištěné hymnografie: řada věroučně neutrálních písní (adventní, vánoční atp.) byla v 16. století otiskována v kancionálech katolických, utrakvistických, bratrských i luteránských, aniž by byl znám jejich původ. Staly se pak i součástí některých barokních kancionálů, jejichž editoři jinak přísně dbali na konfesijní čistotu a katolický původ repertoáru, např. kancionálu Šteyerova (1683).¹³

V rukopisech z 16. a počátku 17. století tak najdeme přípisky písní ještě z druhé poloviny 18. věku: nové, oblíbené písně, nebo jen nápěvové odkazy či jiné záznamy uživatelů. Zdá se, že jejich dávní písaři předvíдали tuto praxi už při jejich sepisování, neboť na mnoha místech nechávali v rukopisu volné, nepopsané listy. Jako příklad mohou posloužit např. zpěvní knihy klatovských literátů¹⁴ či rukopisy z Miletína a Prachatic¹⁵ nebo z Rychnova, z pražských pak graduál kůru u sv. Štěpána na Novém Městě nebo graduál literátů od sv. Havla, také do moravského příborského graduálu byly vepsány nové písně ještě v 18. století.

U tištěných zpěvníků se s podobnými případy setkáme zřejmě méně často, mohu-li tak soudit na základě vlastních dílčích výzkumů. Snad byl důvodem fakt, že bylo obtížnější přiřadit rukopisy ke konkrétní konfesi, kdežto tisky byly většinou jednoznačně identifikovatelné; typickým příkladem mohou být bratrské kancionály. Byly také jmenovitě uváděny v soupisech zakázaných knih, bylo tudíž mnohem ozeřavější zpívat na katolickém kůru z knihy, kterou zakazuje Koniášův *Klíč*, než z rukopisu „po předcích“, byť to byli předkové luteránští. Výjimky ovšem nalezneme i zde: např. v Národní knihovně je uchovávan exemplář utrakvistického

kancionálu Tomáše Řešátka (Praha, 1610) s přípisem z roku 1683 – a tímto přípisem je píseň vzývající Pannu Marii a další svaté, tedy příznakově katolická. Také v Poličce se dochoval zpěvník sestavený Jakubem Kunvaldským (Olomouc, 1576), třebaže luteránský, katolickými zpěváky byl užíván ještě dlouho po oficiální rekatolizaci: nalezneme v něm záznamy datované rokem 1657 i připsané nápěvové odkazy zřejmě z druhé poloviny 17. století (jedním z nich je i odkaz na Michnovu píseň *Když v myšlení usmrcení*, vydáno poprvé roku 1647).¹⁶

Literátské bratrstvo působilo v Poličce již v polovině 16. století, obnoveno bylo v polovině 17. století jakožto katolické – ovšem i (hypoteticky) jeho nový kancionál nese zřetelnou pečeť původní luteránské orientace poličského obyvatelstva. Ponechám-li stranou písně vyhraněně katolické (mariánské, o svatých), většina repertoáru je tvořena buď písněmi nadkonfesijně rozšířenými, nebo příznačnými právě pro luteránské kancionály. Některé nejsou otištěny jinde než v luteránských zpěvnících Jakuba Kunvaldského (případně rukopisné dochování lze doložit či vyloučit mnohem obtížněji) – tedy v tisku dochovaném i v Poličce a prokazatelně používaném ještě několik desetiletí po vydání Obnoveného zřízení zemského.

Přestože ani tzv. *Poličský kancionál*, ani zpěvník Kunvaldského nemusely být v 17. století užívány přímo v Poličce (v poličském exempláři Kunvaldského jsou kvitance spojené s Chrudimí a Bělou nad Svitavou), dokládají živé kontakty mezi starou nekatolickou a novější katolickou hymnografií v pobělohorské době.¹⁷ Ba co více, rukopisný poličský kancionál ukazuje, že ani exulantská protestantská tvorba nebyla od české pobělohorské společnosti oddělena neprostupnou hranicí. Nemíním zde pašování exulantských zpěvníků a jejich tajné uchovávání, nýbrž integraci exulantských písní do pobělohorského katolického repertoáru.

V různých hymnografických pramenech české a moravské provenience ze 17. a 18. století jsem se setkala s několika texty, které byly prokazatelně dílem exulantů. Příkladem může být *Rozhňeval se můj milý Pán* Jiřího Třanovského. V katolických pramenech ji nalezneme jako kramářské tisky z konce 17. století¹⁸ a v rukopisném zpěvníku Pavla Rašky (1774),¹⁹ nebo také nepřímo ve formě nápěvového odkazu.²⁰ Část textu, počínající slovy třetí strofy *Jako kuřátko ztracené*, byla tradována jako samostatná píseň, vztahovaná paradoxně k svatému Janu Nepomuckému nebo Panně Marii Chlumecké.²¹ Luteránská píseň je tak nejen plně integrována

¹⁰ HOMEROVÁ 1997, s. 22–23.

¹¹ LOUTHAN 2011, s. 206–207.

¹² HORYNA 2011, s. 11; LOUTHAN 2011, s. 206–207.

¹³ ŠKARPOVÁ 2015, s. 53–108.

¹⁴ ASCHENBRENNER 2005, s. 167.

¹⁵ HORYNA – KROUPA 2013, s. 27.

¹⁶ *Poličský kancionál*, fol. 160r.

¹⁷ Dalším příkladem pronikání nekatolické hymnografie na rekatolizovaný kostelní kůr mohou být nápěvové odkazy v *Poličském kancionálu*: několik málo z nich referuje k písním, které do rukopisu nebyly zahrnuty (zřejmě kvůli věroučně závadnému textu), zjevně však byly známé a živé v hymnografické paměti; např. stará píseň o těle a krvi Páně *Bratři milí, pilně znamenejme* (fol. 55r).

¹⁸ *Knihopis* č. K13787 a K13788.

¹⁹ Raška 1774, s. 298–300.

²⁰ *Knihopis* č. K13508.

²¹ *Knihopis* č. K08009, K10709.

do katolického repertoáru, ale dokonce se dostává do jeho nejtýpějšího okruhu – stává se vyjádřením úcty k svatým.

A podobný příklad nalezneme i v Poličce – do rukopisného kancionálu byla roku 1723 zapsána píseň *Jak pěkně svítí denice*, Kleychem označená za Třanovského překlad známé luteránské písně *Wie schön leuchtet der Morgenstern* a přetištěná snad ve všech exulantských kancionálech. Hned v sousedství této písně, připsána stejnou rukou, se nachází mariánská skladba *Ó růžičko, ó lilium*.²² Neznámý písař zjevně již nevnímal konfesijní bariéru, která oba tyto texty oddělovala, jedna z neznámějších luteránských písní zaujímala v jeho katolickém paradigmatu stejnou hierarchickou pozici jako píseň mariánská.

Lze nalézt více příkladů exulantských písní, které jsou zapsány v rukopisných katolických kancionálech nebo vydány ve formě kramářských tisků. Předpokládala jsem, že sdílení exulantské tvorby bylo umožněno méně oficiálním charakterem obou médií – obliba zakázaných písní musela být v orální tradici natolik mocná, že se jejich texty dostaly i do rukopisů a kramářských tisků, méně podléhajících cenzuře a oficiálnímu písňovému kánonu.²³ Hypotetická cesta z exulantských kancionálů přes ústní tradování by vedla k anonymizaci těchto písní, odloučení od jejich protestantského původu – pokud přestaly být spojovány s exulantskou hymnografií a byly z hlediska katolické věrouky nezávadné, nemuselo už nic bránit jejich přijetí do katolických zpěvníků. Odhlédnu-li od poličského rukopisu, vyskytují se původně exulantské písně především v rukopisech z pomezí Moravy a Horních Uher, tj. oblasti, kde se nekatolická vyznání udržela déle. V těchto případech lze přejímání exulantské hymnografie do katolického kánonu vysvětlit orálním přenosem – co se zpívalo doslova za kopcem, bylo moravským katolíkům bližší, než co bylo vydáno tiskem v daleké Praze. U poličského rukopisu, ale také u kramářských tisků²⁴ si však nelze představit přejímání nové nekatolické písně bez kontaktu s exulantskými tisky, rukopisy, či alespoň tajnými emisary. Teprve když se píseň touto cestou stala lokálně známou a oblíbenou, dostala se do širšího povědomí náboženské obce – zřejmě již jako anonymní, bezpříznaková – a tudíž i do lokálního katolického kánonu.

I tento předpoklad ukazuje dobovou praxi jako značně benevolentnější, než by se mohlo zdát z cenzurních nařízení a misionářských hlášení o kacířských knihách. Tyto oficiální prameny ilustrují nekompromisně přísnou tvář dobové rekatolizace, proti nim však mluví dobová svědectví o nedůsledném boji proti tajným nekatolíkům a jejich knihám, a to i v první polovině 18. století.²⁵ Také v okolí Poličky se v 17. a 18. století vyskytovaly nekatolické komunity, které lze někdy jen stěží označit za „tajné“; do sklárny v Pusté Rybné byli roku 1660 pozváni skláři helvétského vyznání,²⁶ nedaleké Telecí bylo jedním z nejvýznamnějších center

tajného protestantismu²⁷ a i v jiných vesnicích na Poličsku se po vydání Tolerančního patentu přihlásila k nekatolickým vyznáním třetina, či dokonce polovina obyvatel.²⁸

Stejně jako je z dnešního hlediska podivná existence protestantské komunity v čase pronásledování tajných nekatolíků, působí podivně i přípisek exulantské písně v kancionálu, který byl používán při katolických bohoslužbách. Můžeme v tom ale spatřovat výhodu rukopisných pramenů, jako je právě *Poličský kancionál*: ukazují neoficiální tvář našich dějin v její rozporuplnosti a nejednoznačnosti, kterou často nejsme skrze oficiální prameny schopni nahlédnout.

Prameny:

Graduál kostela sv. Havla na Starém Městě pražském [poslední třetina 16. století], Národní knihovna ČR, sign. XVII.B.19.

Graduál kůru u sv. Štěpána Velkého na Novém Městě pražském [1573, 1599], Národní knihovna ČR, sign. XXIII.B.2. *Kancionál literátského bratrstva v Lochenicích* [1667–1697], Muzeum východních Čech Hradec Králové, sign. II A 32.

KLEYCH, Václav. *Evangelický kancionál*. Žitava: Michal Hartmann, 1717.

KUNVALDSKÝ, Jakub. *Kancionál český*. Olomouc: Jan Olivetský, 1576. Exemplář z Městského muzea a galerie Polička, sign. K 355.

KUNVALDSKÝ, Jakub. *Nešpor český*. Olomouc: Jan Olivetský, 1576. Exemplář z Městského muzea a galerie Polička, sign. K 355.

Poličský kancionál [1545], Městské muzeum a galerie Polička, sign. D415/1871.

Poličský kancionál [17. století], Městské muzeum a galerie Polička, sign. K14.

Příborský graduál [druhá polovina 16. století], SOkA Nový Jičín, fond Archiv římskokatolické fary v Příboře.

RAŠKA, Pavel. *Kancionál* [1774], Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, inv. č. H 12 500.

ŘEŠÁTKO, Tomáš. *Kancionál celoroční*. Praha: Jan Schumann, 1610. Exemplář z Národní knihovny ČR, sign. 54 A 29.

SLOVIK, Radomír. *Dokumentace restaurování*. Rukopis. Litomyšl 2022.

Literatura:

ACHENBRENNER 2005: ASCHENBRENNER, Vít. Klatovské literátské bratrstvo v 17. a 18. století a jeho hudební činnost. In: JIRÁNEK, Tomáš – KUBEŠ, Jirí (edd.). *Bratrstva. Světská a církevní sdružení a jejich role v kulturních a společenských strukturách od středověku do moderní doby*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2005, s. 149–178.

²² *Poličský kancionál*, fol. 91v.

²³ SMYČKOVÁ 2011, s. 7–13.

²⁴ K heterodoxii kramářských tisků viz NEŠPOR 2006, s. 121–127.

²⁵ NEŠPOR 2006, s. 57–67.

²⁶ JUNEK – KONEČNÝ 2015, s. 144.

²⁷ NEŠPOR 2006, s. 108.

²⁸ JUNEK – KONEČNÝ 2015, s. 210.

ANDRLOVÁ FIDLEROVÁ 2013: ANDRLOVÁ FIDLEROVÁ, Alena. Rukopisná kultura Čech 17. a 18. století v zrcadle muzejních sbírek. *Folia Historica Bohemica* 28, 2013, s. 181–224.

HOMEROVÁ 1997: HOMEROVÁ, Klára. *Tisková cenzura v Čechách, 1621–1660*. Praha: Národní muzeum, 1997. Vyšlo v periodiku: *Sborník Národního muzea v Praze – Acta Musei Nationalis Pragae, řada C – Literární historie* 42, 1997, č. 1–4.

HORYNA 2011: HORYNA, Martin. Česká reformace a hudba. Studie o bohoslužebném zpěvu českých nekatolických církví v období 1420–1620. *Hudební věda* 48, 2011, č. 1, s. 5–40.

HORYNA – KROUPA 2013: HORYNA, Martin – KROUPA, Jiří K. Kancionál z Miletína (cca 1620–1710): zapomenutý hudební rukopis. *Clavibus unitis* 2, 2013, s. 27–42.

HURYCHOVÁ 2014: HURYCHOVÁ, Petra. *Rukopisný kancionál z České Třebové (1667)*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2014. Dostupné z: <https://theses.cz/id/qyuzgn/>

JUNEK – KONEČNÝ 2015: JUNEK, David – KONEČNÝ, Stanislav. *Dějiny města Poličky*. Polička: Město Polička, 2015.

Knihopis [online]. Národní knihovna České republiky. [Cit. 23. 11. 2024]. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=find-b&local_base=KPS

KONRÁD 1893: KONRÁD, Karel. *Dějiny posvátného zpěvu staročeského od 15. věku do zrušení literátských bratrstev. I. část, XV. věk a dějiny literátských bratrstev*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1893.

KOSEK – SLAVICKÝ – ŠKARPOVÁ 2012: KOSEK, Pavel – SLAVICKÝ, Tomáš – ŠKARPOVÁ, Marie (edd.). BRIDELIUS, Fridrich. *Jesličky. Staré nové písničky*. Brno: Host – Masarykova univerzita, 2012.

KOUBA 2017: KOUBA, Jan. *Slovník staročeských hymnografů (13.–18. století)*. Praha: Etnologický ústav, 2017.

LOUTHAN 2011: LOUTHAN, Howard. *Obracení Čech na víru, aneb Rekatolizace po dobrém a po zlém*. Praha: Rybka, 2011.

Manuscriptorium [online]. Národní knihovna České republiky. [Cit. 30. 4. 2025]. Dostupné z: new.manuscriptorium.com

NEŠPOR 2006: NEŠPOR, Zdeněk R. *Náboženství na prahu nové doby: česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Ústí nad Labem: Albis international, 2006.

SEHNAL 1972: SEHNAL, Jiří. Das Gesangbuch des Pavel Bohunek aus Rychnov nad Kněžnou. *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity* 21, 1972, s. 13–29.

SMYČKOVÁ 2021: SMYČKOVÁ, Kateřina. Lieder der böhmischen Exulanten und katholische hymnographische Medien des 17. und 18. Jahrhunderts. *Cornova* 11, 2021, č. 1, s. 7–13.

SMYČKOVÁ 2015: SMYČKOVÁ, Kateřina. *Vytváření písňového kánonu v rukopisných kancionálech 17. a 18. století*. Dizertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2015. Dostupné z: dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/81297

ŠKARPOVÁ 2015: ŠKARPOVÁ, Marie. „Mezi Čechy, k pobožnému zpívání náchylnými“: Šteyerův Kancionál český, kanonizace hymnografické paměti a utváření katolické identity. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2015.

Kateřina Smyčková

Ústav českého jazyka

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity

Arne Nováka 1/1

602 00 Brno